

Počátky školství v Bystřici

Počátky školství jsou nejen v Bystřici, ale na celém Těšínsku neoddělitelně spojeny s vývojem a postavením tehdejších církví. Připomeňme, že počátkem 16. století bylo na Těšínsku přijato nové křesťanské učení Dr. Martina Luthera, který žil v letech 1483 – 1546. Těšínský kníže Václav III. Adam (* 1524 – †1579) vydal v roce 1568 tzv. Řád církevní, kterým upravil především bohoslužebný život rodící se luterské církve na Těšínsku. Kněžna Sidonie Kateřina, vdova po knížeti, pak v roce 1584 vydala rozšířenou verzi tohoto řádu v německém jazyce; upravila v ní také školskou a organizační problematiku církve. Liturgickými jazyky byly podle zmíněných řádů čeština a v menší míře též němčina. V podpoře luterské církve pokračoval i syn Sidonie Kateřiny a Václava III. Adama kníže Adam Václav (* 1574- †1617), takže koncem 16. století bylo téměř celé Těšínsko luterské. Obec Bystřice byla od svého vzniku součástí katolické farnosti ve Vendryni. V polovině 16. století byl rovněž na vendryňskou faru poslán luterský duchovní a celá farnost postupně přijala nové učení...¹⁾ V roce 1609 kníže Adam Václav opustil luterskou víru a stal se římským katolíkem. Na Těšínsku byla zahájena tzv. rekatolizace. Je známo, že velitel vojenského sboru Karel Hanibal, purkrabí z Donína, vydal 13. září 1628 nařízení, podle kterého měly být všechny protestantské kostely v knížectví uzavřeny (mezi nimi i kostely v Bystřici, Nýdku a Vendryni) a všichni kazatelé a učitelé z těchto obcí vypovězeni.²⁾ K zabránění kostelů došlo až na jaře 1654 církevní komisí. Do té doby totiž chránila své evangelické poddané poslední piastovská kněžna Alžběta Lukrécie (1625 -1653), přestože sama byla stoupenkyní katolické církve. Po její smrti přešlo Těšínské knížectví pod vládu Habsburků.

Repro: Muzeum Śląska Cieszyńskiego

Původní dřevěný kostel Povýšení sv. Kříže z druhé poloviny 16. století v Bystřici

Bystřické děti společně s dětmi z okolních obcí Nýdku, Košařisk a Karpentné navštěvovaly školu ve Vendryni. Podle kněze Józefa Lubojackiego kostelu ve Vendryni patřila rovněž škola, nazvaná triviální. Chodily do ní děti katolíků ze všech obcí patřících k farnosti.³⁾

Foto: Petr Majer

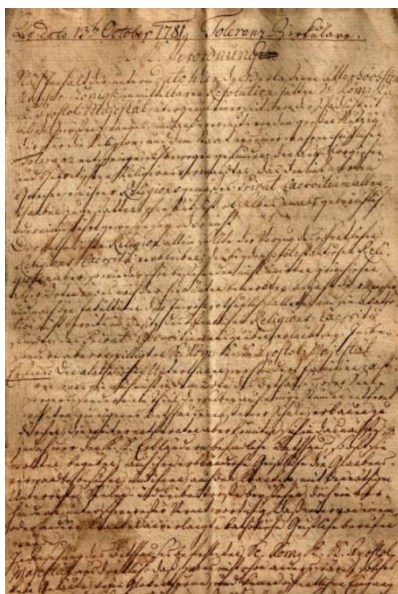
Kostel a původní škola ve Vendryni

Přes veškerou snahu nebyla docházka dětí do školy ve Vendryni bezproblémová. Nebyla to jenom vzdálenost, kdy zvláště v zimě bylo pro děti obtížné dojít do školy, ale i chudoba rodičů, kdy neměli prostředky na zakoupení příruček a knih pro děti. V létě to byly hlavně žně a děti musely pomáhat, případně starat se o pastvu dobytka apod. Kronikář obce Bystřice Karel Gaura v této souvislosti uvedl, že docházka dětí do školy v období protireformace byla zcela nedostatečná. Děti se často nadále učily čtení v domácím prostředí, znalost písma se opomíjela.⁴⁾

Reforma školství, vyhlášená císařovnou a českou královnou Marií Terezií vydáním Všeobecného školního řádu dne 6. prosince 1774, podstatným způsobem změnila školství v celé tehdejší rakouské monarchii. Školský systém byl postupně dobudován systémem veřejných škol, které poskytovaly vzdělání veškerému obyvatelstvu. Byla zavedena povinná školní docházka od 6 do 12 let. Základem tereziánské školské reformy bylo vybudování škol ve všech farních obcích. V menších městech a všech vsích s farou měly být zřizovány jedno nebo dvoutřídní školy triviální (Trivialschule). Název se odvíjel od tří základních výukových předmětů - tzv. trivia: čtení, psaní a počtů, které měly být doplněny ještě náboženstvím a na venkově i základy hospodaření. Vyučovalo se německy nebo česky, polský jazyk byl opomíjen, byl totiž považován za dialekt českého jazyka.⁵⁾ Ve větších městech to byly trojtřídní školy hlavní (Hauptschule) s několika učiteli, rozšiřující znalosti z triviálních škol. Taková škola vznikla např. v roce 1777 v Těšíně. A poslední byly normální školy, (Normalschule), které vznikaly v zemských městech, např. v Opavě, kde byli připravováni učitelé. Hlavním autorem školské reformy byl Ignác Felbiger, který sepsal tzv. Methodní knihu, která vedla učitele nejen k hromadnému vyučování ve třídách, ale zdůrazňovala i metodický postup od lehčího k obtížnějšímu, od známého k neznámému, velký význam přikládala společnému čtení z učebnice, oceňovala přednášku (výklad) učitele a následný rozhovor s žáky o předneseném učivu. Kromě německého jazyka byly v Rakouském Slezsku vydány příručky v českém jazyce. Teprve koncem 18. století byl český jazyk v elementárním školství uznán rovnocenným.⁶⁾ Dětem z nejchudších rodin se tehdejší úřady snažily zajistit bezplatné příručky a další školní potřeby, které byly rozeslány do 35 škol Těšínského knížectví, nejvíce jich bylo určeno pro Těšínský děkanát, kde bylo 8 škol (nejvíce exemplářů tvořily české knihy).⁷⁾

Vydáním tolerančního patentu císařem Josefem II., který vedle římskokatolického umožnil existenci dalších tří křesťanských vyznání, byla dána svoboda „řemeslům a uměním se učit“. Bystřičtí evangelíci obdrželi 13. října 1781 Cirkulář (oběžník), kde

byla jednotlivá ustanovení přehledně uvedena, i když byl toleranční patent v Rakouském Slezsku vyhlášen až počátkem roku 1782.

Repro: archiv SCEAV v Bystřici
Cirkulář z 13. října 1781

Založení první bystřické školy

První bystřická škola byla založena současně se založením evangelického sboru v roce 1782. Prvním bystřickým pastorem byl Ondřej Paulini pocházející z Uher.

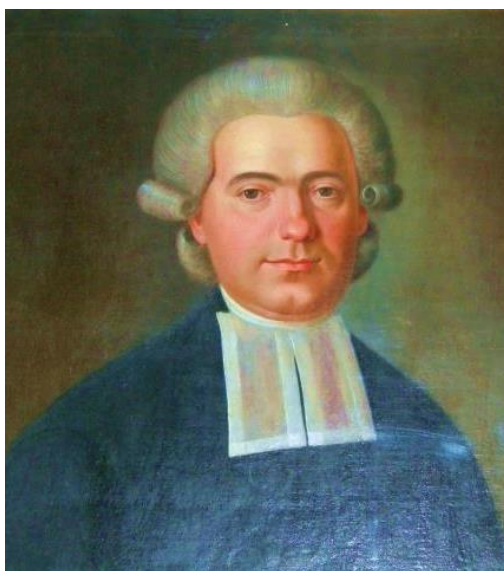

Foto: Petr Majer

Senior evangelické církve Ondřej Paulini
(v Bystřici působil v letech 1782 – 1805)

Dne 8. dubna 1782 bylo okrskovým úřadem v Těšíně vydáno souhlasné stanovisko k založení školy, avšak s tím, že učitel, který bude pozván a obcí zabezpečen, musí ovládat vše, co se týká vyučovací metody a dalších školních záležitostí v souladu s předpisy zemské školní rady.⁸⁾ Bylo potřeba vyhledat učitele, což se podle

archivních záznamů podařilo. Prvním zájemcem byl učitel, který pocházel ze slovenského Liptova (jeho jméno se nedochovalo). Jeho pobyt v Bystřici trval krátce. Když se měl podrobit zkouškám ve škole v Těšíně, tak odešel. Dalším kandidátem byl Pavel Kalita, tehdy ještě student těšínské normálky, který se po ukončení studia stal zprvu rektorem. Na základě vokačního listu z 6. ledna 1784, podepsaného fojty Janem Heczkiem z Bystřice, Janem Kalitou z Karpentné, Janem Lamaczem z Nýdku, Pavlem Jurankem z Lyžbic, Adamem Ruszem z Košařisk a Jiřím Cencialou z Vendryně, byl povolán za prvního učitele a zároveň správce bystřické školy Pavel Kalita z Karpentné.⁹⁾ Vyučování bylo zahájeno na podzim roku 1784 v nové dřevěné přízemní budově, jejíž podoba se nedochovala. Lze však potvrdit, že tato dřevěná budova školy stála na místě dnešní budovy čp. 107, kde se vyučovalo až do roku 1843.

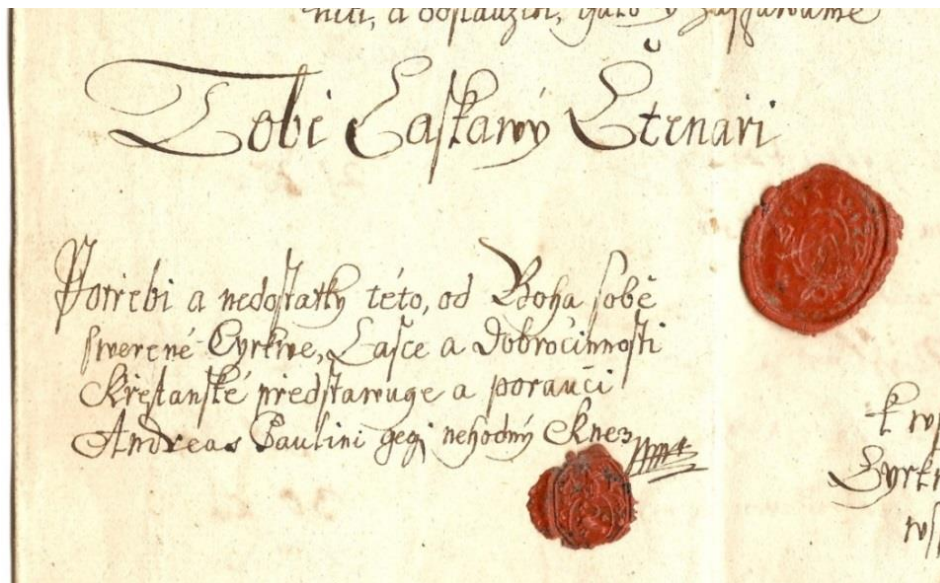

Zdroj: soukromý archiv Ing. Z. Macoška

Výřez mapy Stabliního katastru z roku 1836. Původní dřevěná školní budova se nacházela na stavební parcele 147 a je vyznačena hnědým obrysem a jemnou šrafurou. Červeně ji překrývá dodnes stojící budova čp.107

Školu navštěvovala kromě místních dětí také mládež z Nýdku (do roku 1799), Karpentné a Vendryně. Vyučovacím jazykem do poloviny 19. století bylo místní nářečí, knihy pro učitele byly v českém jazyce.

Pavel Kalita v roce 1811 onemocněl a 29. ledna 1813 zemřel. Na jeho místo nastoupil učitel Pavel Šářec a učil až do června 1822. Po něm se stal řídícím učitelem Jiří Kaleta do 25. srpna 1829.

Zdroj: archiv Muzea Těšínska
Dobová listina s podpisem Ondřeje Pauliniho

O rozvoj školství a vzdělávání v Bystřici se významně zasloužil Ondřej Paulini ml., který se stal vrchním dozorcem nekatolických škol. Napsal a vydal první náboženskou knihu ve Slezsku: "Nauka evangelii Chrystusowej", podle níž byla vychována celá pokolení.

Foto: Petr Majer

Senior evangelické církve a vrchní dozorce evangelických škol Ondřej Paulini ml. (* 1765 – †1829) V letech 1805 – 1829 pastor sboru v Bystřici

Velké zásluhy o rozvoj školství je nutno přičíst rovněž pastoru Wilhelmu Raschkemu , který v Bystřici působil v letech 1829 - 1856. Žil v první fázi tzv. tolerančního období, které vymezujeme léty 1781 – 1849, které se vyznačovalo „tolerováním“ evangelíků, kteří byli nazýváni „nekatolíky“. To trvalo do roku 1849, kdy byl vydán cirkulář z 1. února 1849, v němž tehdejší správce země Leopold hrabě Lažanský z Bukové, moravský místodržitel, stanovil, že úředně budou jmenováni „ewangelici konfesji Augšpurské“ nebo „evangelici konfesji helwetské“¹⁰⁾

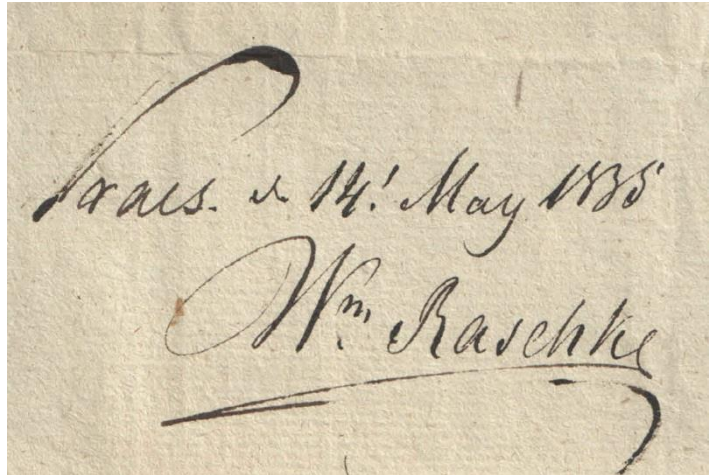

Foto: Petr Majer

Pastor Wilhelm Raschke (* 1803 – +1855) působil v Bystřici v letech 1830 - 1855

Od roku 1830 byl správcem školy Jiří Liberda. Původní dřevěná budova přestala vyhovovat a s tím, jak v obci přibýlo obyvatel, vyvstala nutnost výstavby nové školy. Výnosem krajského úřadu v Těšíně z roku 1842 byla dřevěná škola rozebrána. Z dřevěné školy se do dnešních dnů dochovaly trámy s nápisy, které byly v roce 1843 použity ke stavbě dřevěného domu Josefa Nogy č. 7 (dnes 507) u řeky Hlučové. Na jednom z nich čteme: „Za Kněze Andrege Paulini, Rect Pawla Kalita, Foyta Jan Hetsko, Mistra Adama Lamatz.“ Na druhém pak: „Podtež ditky poslaucheyte mne Bazni Hospodinowe wuycowati was budau. Žalm 34. V. 12. Wystawena škola tato w augustu RP 1784.“ Trámy s těmito českými nápisy jsou dnes uloženy v Muzeu Těšínska.

Foto: Mgr. Wiesława Branna (Muzeum Těšínska)

správcem školy byl Jerzy Klimosz (1865 – 1876), který pak odešel do Oldřichovic. Na jeho místo nastoupil Jan Niemczyk, který byl zároveň varhaníkem v místním evangelickém kostele, a to až do důchodu 31. srpna 1909. Tzv. protestantský patent z roku 1861 pak přinesl evangelíkům právo na církevní samosprávu. Podle zákona č.48 z 25. května 1868 se vydávají základní pravidla o postavení školy k církvi. V § 4 bylo uvedeno: „*Každá církev nebo společnost náboženská má toho vůli, zřizovati a chovati ze svých důchodů školy k vyučování mládeže jistého vyznání víry.*“¹²⁾

Po školské reformě v roce 1869 zůstala bystřická dvojtřídní škola nadále soukromým evangelickým zařízením. Vyučování probíhalo již pouze v němčině a polštině, hovořilo se místním nářečím.

Rakouský teolog Julius Albert Kolatschek shrnul stav výuky žáků z Bystřice a okolních obcí ve farní škole následovně: „*Ve škole vyučovali dva učitelé celkem 174 dětí (ze 301 školou povinných).*“¹³⁾

V církevní škole vykonávali učitelé rovněž funkci varhaníka a kostelníka. O Vánocích chodili až do roku 1871 po koledě, za což dostávali od občanů obilí a jiné dary v naturáliích. Roční plat učitele se pohyboval od 150 do 400 zl.¹⁴⁾

V roce 1880 bylo upraveno vlastnické právo školní budovy čp.107. „*Sbor, jako majitel 1/3, hradil i 1/3 výloh spojených s udržováním školy. Poměry školní se značně změnily, budovy užívala hlavně školní obec a sbor měl toliko to, že v ní bydlil učitel – varhaník. Záležitosti té se dotkl v presbyterstvu 5. prosince 1880 presbyter Josef Biedrava. Presbyteři z Bystřice uznali, že obec Bystřice lehce nabude budovu do úplného majetku. Schválená smlouva, podle které obec Bystřice kupuje část budovy patřící sboru za 1000 zl. a zavazuje se být, kterého dosud užíval učitel varhaník, i budoucně učiteli varhaníkovi propůjčiti. Smlouvu tu schválilo zastupitelstvo dne 17. prosince 1882.*“¹⁵⁾

Foto: Petr Majer

Budova původní soukromé evangelické zděné školy po rekonstrukci čp.107, v současnosti zde sídlí farní úřad SCEAV (r. 2014)

Dne 23. května 1897 předložili představitelé obce návrh na reorganizaci dosavadního školství. Obecní zastupitelstvo navrhlo zrušení církevní školy a doporučilo její sekularizaci, ale Místní školní rada (Miejskowa rada szkolna w Bystrzycy) ve složení:

Jan Niemczyk, Adam Heczko, Albert Ciahotny, Paweł Raszka a Jan Wałach návrh odmítla.

Místní školní rada se na přelomu 19. a 20. století musela mimo jiné zabývat nedostatečnou docházkou bystrčických žáků do školy. V archivu SCEAV v Bystrici existují zápisy ze schůzí i seznamy žáků, jejichž rodiče je neposílali do školy, což nebylo nic neobvyklého, a potýkala se s tím tehdy každá škola.

Spory o charakter školy trvaly až do konce roku 1898, kdy byl původní návrh obecního zastupitelstva nakonec schválen, takže od 1. března 1899 se bystrčická škola stala školou veřejnou. V roce 1898 byla zahájena výstavba nové školní budovy (u silnice na Nýdek naproti evangelického kostela). K jejímu dokončení došlo 25. května 1901.

Ve staré budově (čp.107) byly po opravě přízemí vybudovány byty pro učitele a do zbývajících místností se nastěhoval obecní úřad. V letech 1909 – 1920 byl řídícím učitelem Jan Wałaski a od roku 1920 Albert Ciahotný.

Repro: Kronika Základní a mateřské školy s polským jazykem vyučovacím Stanisława Hadyny
Budova polské lidové školy (tzv. Ludówka)

Po ukončení první světové války a zániku Rakouska – Uherska vznikl mezi nově vzniklými státy Československem a Polskem spor o území Těšínska. Po krátkém vojenském střetnutí v lednu 1919 a odmítnutí plebiscitu Polskem rozhodla 28. července 1920 konference velvyslanců ve Spa o rozdělení sporného území mezi oba státy. Historické Těšínské knížectví bylo rozděleno na dvě části, západní připadlo Československu, východní Polsku. Byly vytyčeny nové státní hranice platné dodnes a obec Bystrčice zůstala v Československu.

Tradice českého školství byla v naší obci obnovena až po úředním sčítání lidu v roce 1921, kdy se k české národnosti přihlásilo 563 osob. Právě z těchto důvodů odbor Slezské matice osvěty lidové požadoval zřízení české školy v obci. Oficiálně k tomu došlo 17. 2. 1922 Výnosem Ministerstva školství a národní osvěty č.730/22. Dne 23. 4. 1922 byla otevřena jedna třída české školy v budově polské lidové školy. Výuka byla zahájena 26. 4. 1922.

Foto: školní kronika 1924 - 1950
Josef Klvaňa

Prvním českým učitelem byl Josef Klvaňa. Dne 18. 5. 1922 došlo k ustavení prvního Místního školského výboru, který měl pět členů: Karla Teofila čp. 293, Jiřího Samiece čp. 258, Pavla Gauru čp. 315, Richarda Gavendu z Hrádku čp. 23 a řídícího učitele Josefa Klvaňu. Výbor byl řízen školním inspektorem Václavem Valečkem. Ve školním roce 1922 – 23 byly otevřeny dvě třídy, vyučování probíhalo na směny.

Odkazy

XX

- 1) Pindur, David: Osudy evangelíků v Bystřici v období reformace (do roku 1654), Těšinsko, 2009, ročník LII, č.4, s. 12
- 2) Tamtéž s. 14
- 3) Lubojacki, Józef: Dzieje kościoła parafialnego w **Wędryni**, oraz kościołów filialnych w Nydku i Bystrzycy, Cieszyn 1913, s. 22-23
- 4) Gaura, Karel: Z historie Bystřického školství, In: Sborník k 50. Výročí otevření budovy základní devítileté školy v Bystřici, Český Těšín, 1977
- 5) Viz: Allgemeine Schullordnung, s.3
- 6) Kubacz, Adam: Wpływ reform terecjańskich i józefińskich na rozwój szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim, Materiały z konferencji naukowej Cieszyn, 4. – 5. listopada 1999, Cieszyn 2001 s. 138
- 7) Viz: Allgemeine Schullordnung, s.144
- 8) Michejda, Karol: Kronika ewang. zboru augsb. wyznania w Bystrzycy, Cieszyn , 1911, s. 10

- 9) Gaura, Karel: Bystřice nad Olší – Bystrzyca nad Olza, vydala Anna Konderlová, Bystřice 2007,s.47 – 48
- 10) viz: Cirkulář č. 4061, z 1.2.1849, s.1
- 11) Kronika české státní školy měšťanské v Bystřici , 1924 – 1950, s.47
- 12) Viz: Zákon 48/1868 ř.z. , s. 1 (zdroj:<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/48-1868.htm>)
- 13) Kolatschek, Julius Albert: Die evangelische Kirche Oesterreichs in den deutsch-slavischen Ländern. Eine Darstellung des Arbeitsfeldes des evangelischen Vereins der Gustaf Adolf-Stiftung in den genannten Ländern und zugleich ein Beitrag zur Geschichte des österreichischen Evangelismus. Wien 1869, s. 131
- 14) Gaura, Karel: Bystřice nad Olší – Bystrzyca nad Olzą, vydala Anna Konderlová, Bystřice 2007,s.63
- 15) Kronika české státní školy měšťanské v Bystřici , 1924 – 1950, s.49

Autor textu: PhDr. Petr Majer
Kronikář obce Bystřice